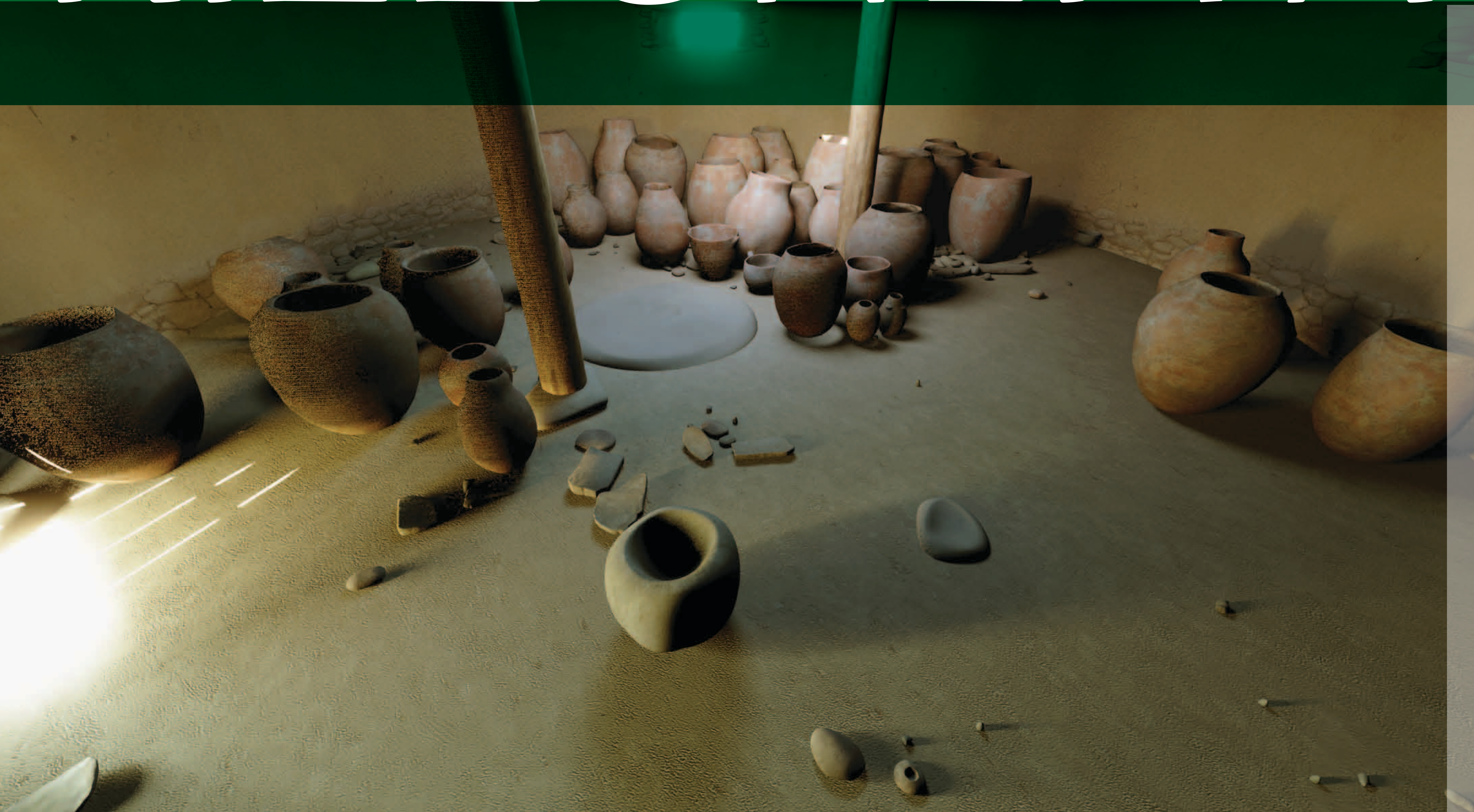

KISSONERGA

ΚΙΣΣΟΝΕΡΓΑ

▲ *A digital reconstruction of the interior of Building 3, the Pithos House.*
Ψηφιακή αναπαραγωγή του εσωτερικού του Κτιρίου 3, του “Σπιτιού με τους Πίθους”.

Cypriot prehistory and Kissonerga village

Archaeological investigations over the last 30 years have revealed the long and fascinating history of Kissonerga. The village boasts some of the oldest water wells in the world at Kissonerga-Mylothkia: evidence of some of the first Neolithic settlers on Cyprus (around 8600 BC). These communities brought their crops and animals over the sea and maintained contacts with the mainland, sharing their beliefs and practices. Neolithic people gradually lost their ancestral connections and developed new ways of life unique to the island, such as dwelling in roundhouses with thick walls.

A settlement was founded at Kissonerga-Mosfilia in the Late Aceramic Neolithic (around 6000 BC) and grew in size during the Chalcolithic period until it was finally abandoned around 2400 BC. The people of Kissonerga then established a settlement just down the hill at Kissonerga-Skalia (currently under excavation), which was occupied throughout the Early–Middle Bronze Age before being abandoned around 1650 BC.

It is uncertain where the inhabitants of Kissonerga went during the Late Bronze Age but people returned to the area during the Archaic period and the village has since flourished, from the Roman through Byzantine periods to the present.

Why Kissonerga has been such a focal point for past settlement is something that archaeologists are now investigating but it must certainly be related to the renowned fresh water springs, and the wealth and beauty of the natural landscape.

Η Κισσόνεργα στην Κυπριακή προϊστορία

Οι αρχαιολογικές μελέτες των τελευταίων 30 ετών έχουν αναδείξει την μακρά και συναρπαστική ιστορία της Κισσόνεργας. Το χωριό έχει να επιδείξει μερικά από τα αρχαιότερα πηγάδια στην θέση Κισσόνεργα-Μυλούθκια, τα οποία αποτελούν ένδειξη των πρώτων αποίκων της Νεολιθικής Εποχής στην Κύπρο (γύρω στα 8600 π.Χ.). Φθάνοντας στην Κύπρο μέσω της θάλασσας αυτές οι κοινότητες έφεραν μαζί τους τις καλλιέργειες και τα ζώα τους και διατηρούσαν επαφές με τον κατοίκους των γύρω περιοχών, με τους οποίους μοιράζονταν κοινές πεποιθήσεις και συνήθειες. Οι Νεολιθικοί άνθρωποι έχασαν σταδιακά τους δεσμούς τους με τους προγόνους τους και ανέπτυξαν νέους τρόπους ζωής, πρωτότυπους και μοναδικούς στο νησί. Για παράδειγμα, ζούσαν σε κυκλικές κατοικίες με πλατείς τοίχους.

Ένας οικισμός εγκαθιδρύθηκε στη θέση Κισσόνεργα-Μοσφίλια την Ύστερη Ενεραμεική Νεολιθική περίοδο (γύρω στα 6000 π.Χ.) μεγάλωνοντας ολοένα και

περισσότερο κατά την Χαλκολιθική εποχή ώσπου εγκαταλείφθηκε γύρω στα 2400 π.Χ. Οι κάτοικοι της Κισσόνεργας ξεκίνησαν έναν νέο οικισμό λίγο χαμηλότερα στον λόφο στην θέση Κισσόνεργα-Σκαλία (υπό ανασκαφή), ο οποίος παρέμεινε σε χρήση καθ' όλη την διάρκεια της Πρώιμης-Μέσης Εποχής του Χαλκού μέχρι που εγκαταλείφθηκε γύρω στα 1650 π.Χ.

Δεν μπορούμε να ξέρουμε με βεβαιότητα πού πήγαν οι κάτοικοι της Κισσόνεργας κατά τη διάρκεια της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Πάντως πληθυσμός επέστρεψε στην περιοχή κατά την Αρχαϊκή περίοδο και το χωριό ακμάζει έκτοτε, από τους Ρωμαϊκούς χρόνους, την περίοδο του Βυζαντίου έως και σήμερα. Ο ακριβής λόγος για τον οποίο η Κισσόνεργα προσήλκυσεαποίκουςαπό τόσο νωρίς και σε τέτοιο βαθμό είναι αντικείμενο αρχαιολογικής μελέτης. Είναι πάντως βέβαιο ότι αυτό οφείλεται εν μέρει στις περίφημες πηγές και στον πλούτο και την ομορφιά του φυσικού τοπίου.

mosfilia

μοσφίλια

The Chalcolithic settlement at Kissonerga-Mosfilia

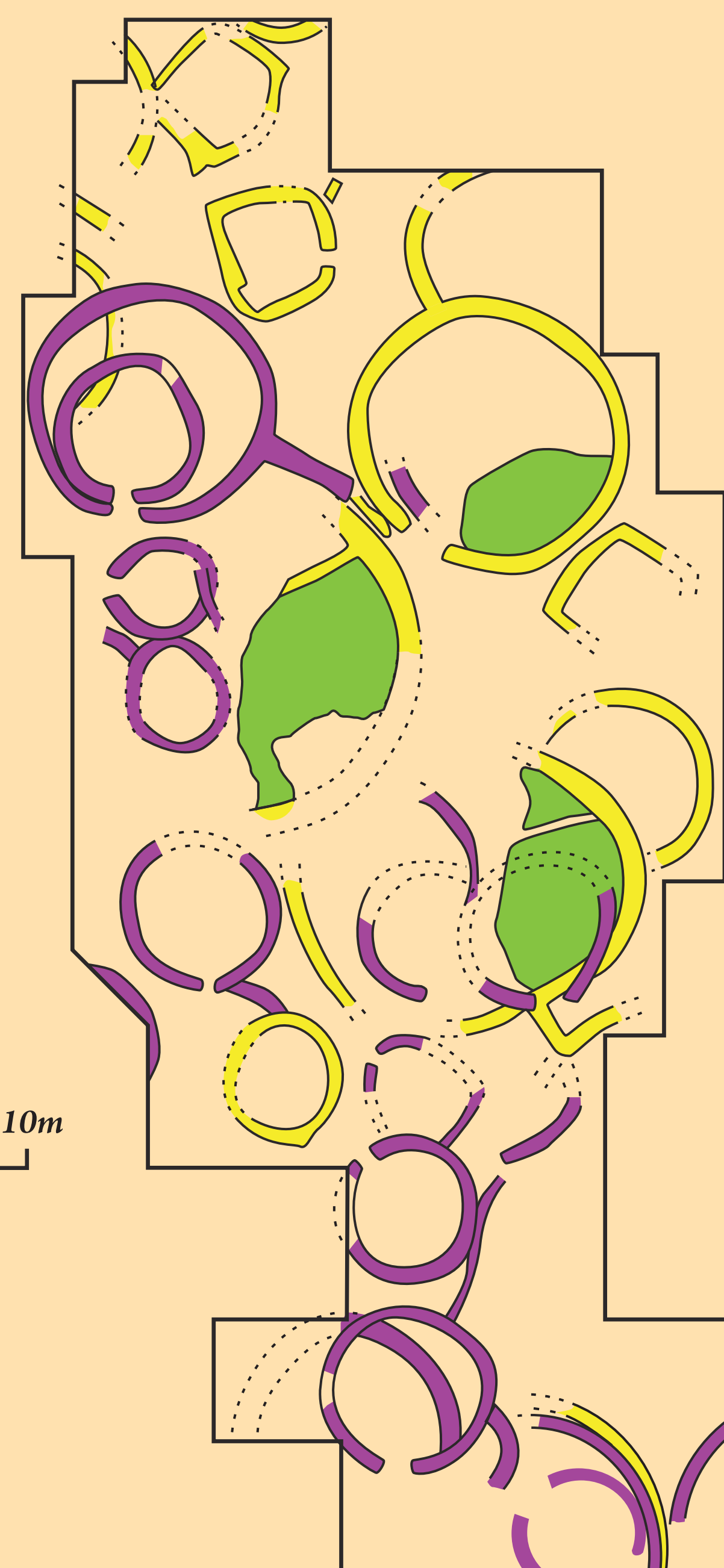
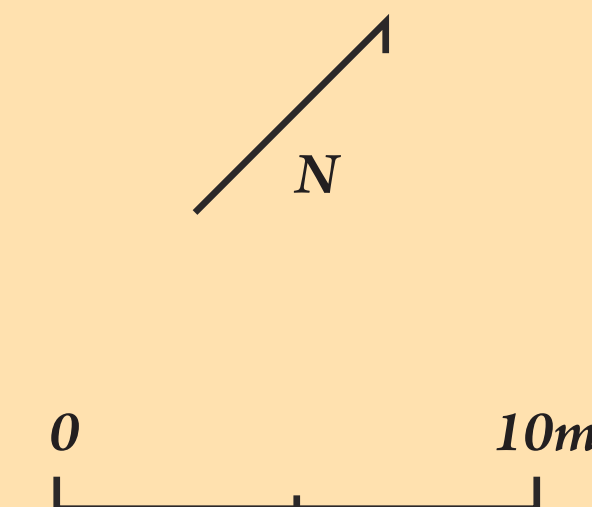
The only remains preserved from the earliest occupation in the Neolithic and Early Chalcolithic periods were pits and evidence of insubstantial dwellings, probably made from timber. The building foundations you can see in the archaeological site date to the Middle and Late Chalcolithic periods. During the Middle Chalcolithic (around 3400–2900 BC) the settlement flourished, becoming one of the largest on the island, and circular houses were built with stone foundations and mud upper walls with a timber, soil and reed roof. Characteristic of these dwellings were a thick lime plaster floor with a central hearth and the division of the space into different sleeping, working and activity areas. There were open spaces within the settlement for cooking or community gatherings. The Middle Chalcolithic was also characterised by striking anthropomorphic figurines made from stone and clay and vibrant Red-on-White painted pottery. There is further information on one of the most significant finds from the site, the House Bowl, on the information panels next to the site.

Archaeological evidence indicates a short break in occupation from around 2,900 BC before the site was rebuilt during the Late Chalcolithic (around 2700–2400 BC), when we begin to see evidence of some contacts with the wider Mediterranean and the appearance of new types of pottery and other artefacts. These are the styles of material found in the building that you are standing in and shown in the digital reconstruction. The site was finally abandoned around 2,400 BC, during the so-called ‘Philia’ phase, the transition between the Chalcolithic and the Bronze Age.

Site plan

Χάρτης του χώρου

- Middle Chalcolithic buildings
Κτίρια της Μέσης Χαλκολιθικής
- Late Chalcolithic buildings
Κτίρια της Ύστερης Χαλκολιθικής
- Lime plaster floors
Πατώματα από ασβεστοκονίαμα

Ο Χαλκολιθικός οικισμός στην θέση Κισσόνεργα-Μοσφίλια

Τα μοναδικά σωζόμενα μνημεία της πρώτης κατοίκησης κατά την Νεολιθική και την Πρώιμη Χαλκολιθική εποχή είναι λάκκοι και ενδείξεις πρόχειρων κατοικιών, πιθανόν κατασκευασμένων από ξύλο. Τα θεμέλια, τα οποία μπορείτε να δείτε στον αρχαιολογικό χώρο, χρονολογούνται στην Μέση και Ύστερη Χαλκολιθική εποχή. Κατά τη διάρκεια της Μέσης Χαλκολιθικής (γύρω στα 3400-2900 π.Χ.) ο οικισμός ήκμασε κι έγινε ένας από τους μεγαλύτερους στο νησί. Κυκλικές οικίες κατασκευάζονταν σε πέτρινα θεμέλια με πλίνθινους τοίχους και σκεπή από ξύλο, χώμα και καλάμι. Χαρακτηριστικό αυτών των κατοικιών είναι το πάτωμα, κατασκευασμένο από ασβεστοκονίαμα, με κεντρικά τοποθετημένη εστία όπως και η διαίρεση του σπιτιού σε χώρους για ύπνο, εργασία και άλλες δραστηριότητες. Ο οικισμός περιελάμβανε ανοιχτούς χώρους για μαγείρεμα ή δημόσιες συγκεντρώσεις. Η Μέση Χαλκολιθική περίοδος χαρακτηρίζεται επίσης από εντυπωσιακά ανθρωπόμορφα ειδώλια κατασκευασμένα από πέτρα και πηλό όπως και από ζωηρόχρωμα αγγεία (τεχνοτροπίας Ερυθρής επί Λευκού). Μπορείτε να βρείτε περαιτέρω πληροφορίες για ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα στον χώρο, του Οικιόμορφου Αγγείου, στις επιγραφές δίπλα στον χώρο.

Υπάρχουν αρχαιολογικές ενδείξεις ενός σύντομου διαλείμματος στην κατάληψη του χώρου περίπου από τα 2900 π.Χ. έως την Ύστερη Χαλκολιθική (γύρω στα 2700-2400 π.Χ.) οπότε και ο οικισμός ξανακτίστηκε. Υπάρχουν ενδείξεις ότι αυτήν την περίοδο αναπτύσσεται επαφή με την ευρύτερη Μεσόγειο ενώ εμφανίζονται και νέοι τύποι κεραμικών και νέα τεχνουργήματα. Αυτά τα είδη βρέθηκαν στο παρόν κτίριο, το οποίο μπορείτε να δείτε και στην ψηφιακή αναπαραγωγή. Ο χώρος τελικά εγκαταλείφθηκε γύρω στα 2400 π.Χ., κατά τη διάρκεια της περιόδου επονομαζόμενης “Φιλιά”, με την μετάβαση από την Χαλκολιθική εποχή στην Εποχή του Χαλκού.

◀ *The Pithos House under excavation.*
Ανασκαφικές εργασίες στο “Σπίτι με τους Πίθους”.

What's so special about the Pithos House?

Γιατί είναι τόσο ιδιαίτερο το “Σπίτι με τους Πίθους”;

The building you are standing in is a recreation of Building 3, also known as the Pithos House because of the large numbers of pottery storage vessels (pithoi) found inside. In the colour plan you can see that there were at least 37 pithoi of different types positioned on the floor. At 9 meters in diameter, the Pithos House is also the largest Late Chalcolithic building known on Cyprus.

Το κτίριο, στο οποίο βρίσκεστε, είναι αναπαράγηση του Κτιρίου 3, γνωστού και ως το “Σπίτι με τους Πίθους” εξαιτίας του μεγάλου αριθμού πίθων, οι οποίοι βρέθηκαν στο εσωτερικό του. Όπως μπορείτε να δείτε στον έγχρωμο χάρτη, υπήρχαν τουλάχιστον 37 πίθοι διαφόρων τεχνοτροπιών τοποθετημένοι στο πάτωμα. Με διάμετρο 9 μέτρων το “Σπίτι με τους Πίθους” είναι επίσης το μεγαλύτερο από τα κτίρια της Ύστερης Χαλκολιθικής εποχής που έχουν βρεθεί στην Κύπρο.

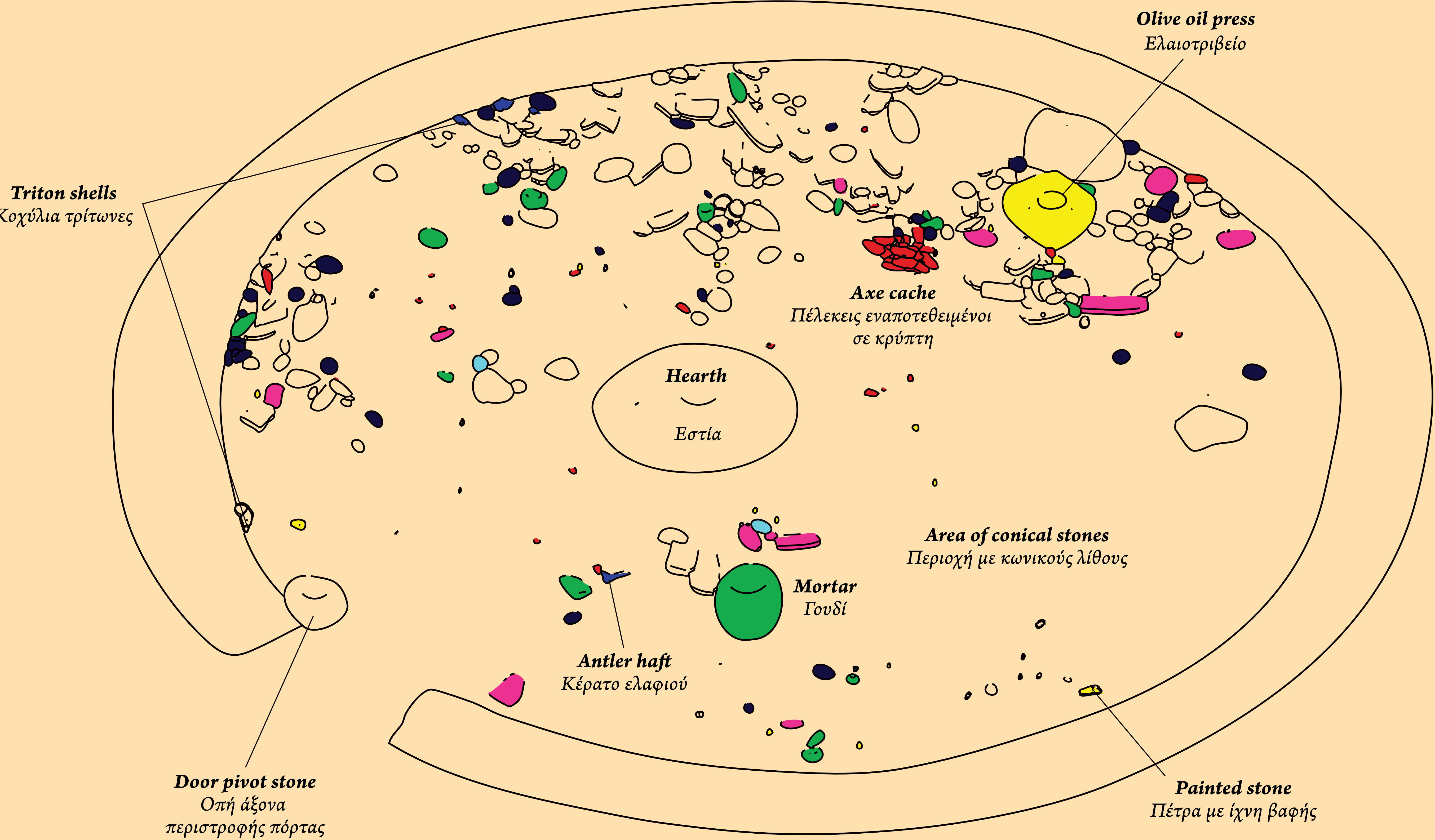

▲ Set of serving bowls found near the hearth. Spouted bowls are characteristic of this period and may have been designed for drinking a type of beer or other alcoholic drink. Συλλογή σκευών, τα οποία βρέθηκαν κοντά στην εστία. Τα σκεύη με στόμια είναι χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου και ίσως να είχαν σχεδιαστεί για την κατανάλωση κάποιου είδους μύρας ή άλλου οινόπνευματούδους ποτού.

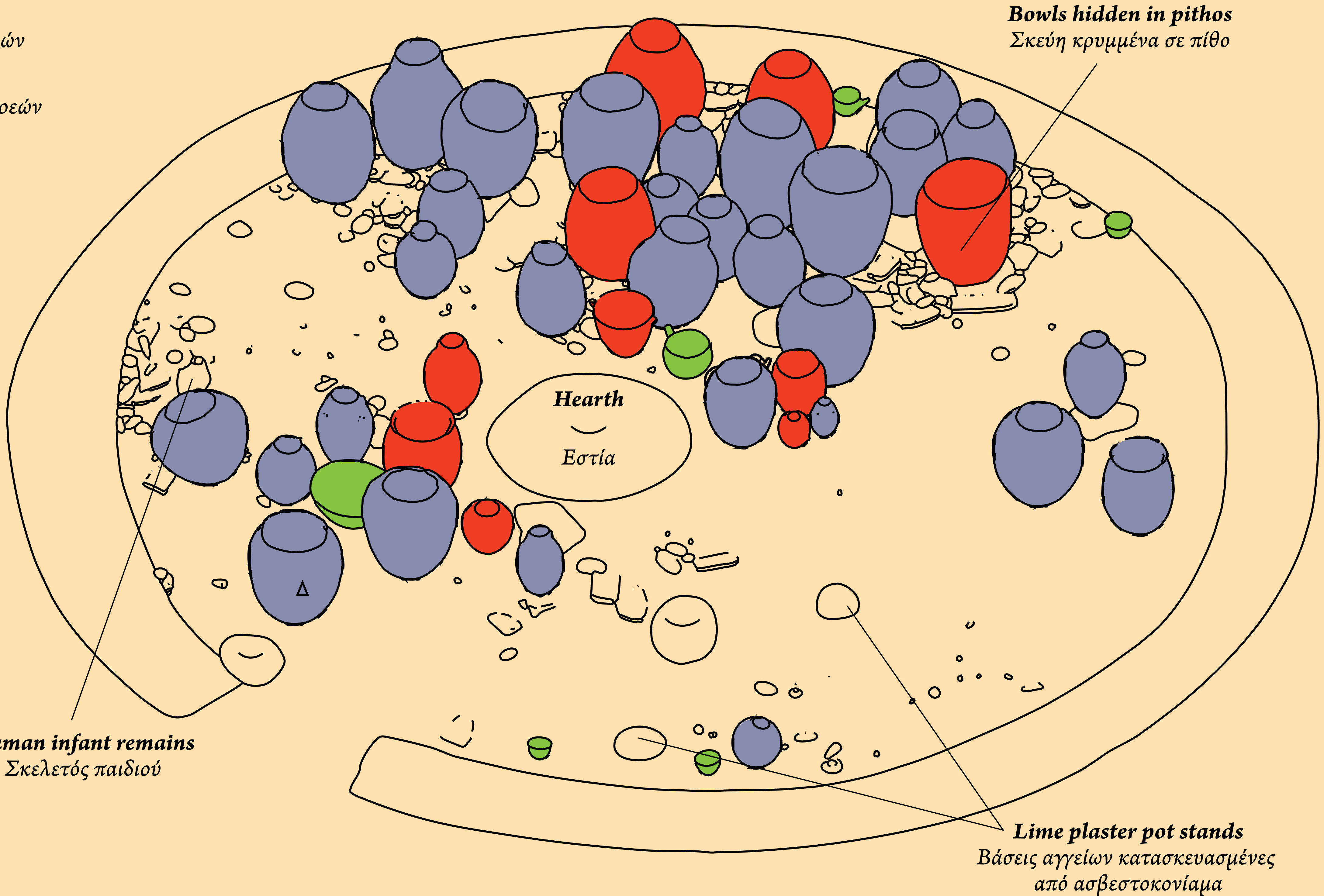

More small serving bowls found stored for later use within a pithos. Σκεύη σερβιρίσματος, τα οποία βρέθηκαν αποθηκευμένα μέσα σε πίθο. ▶

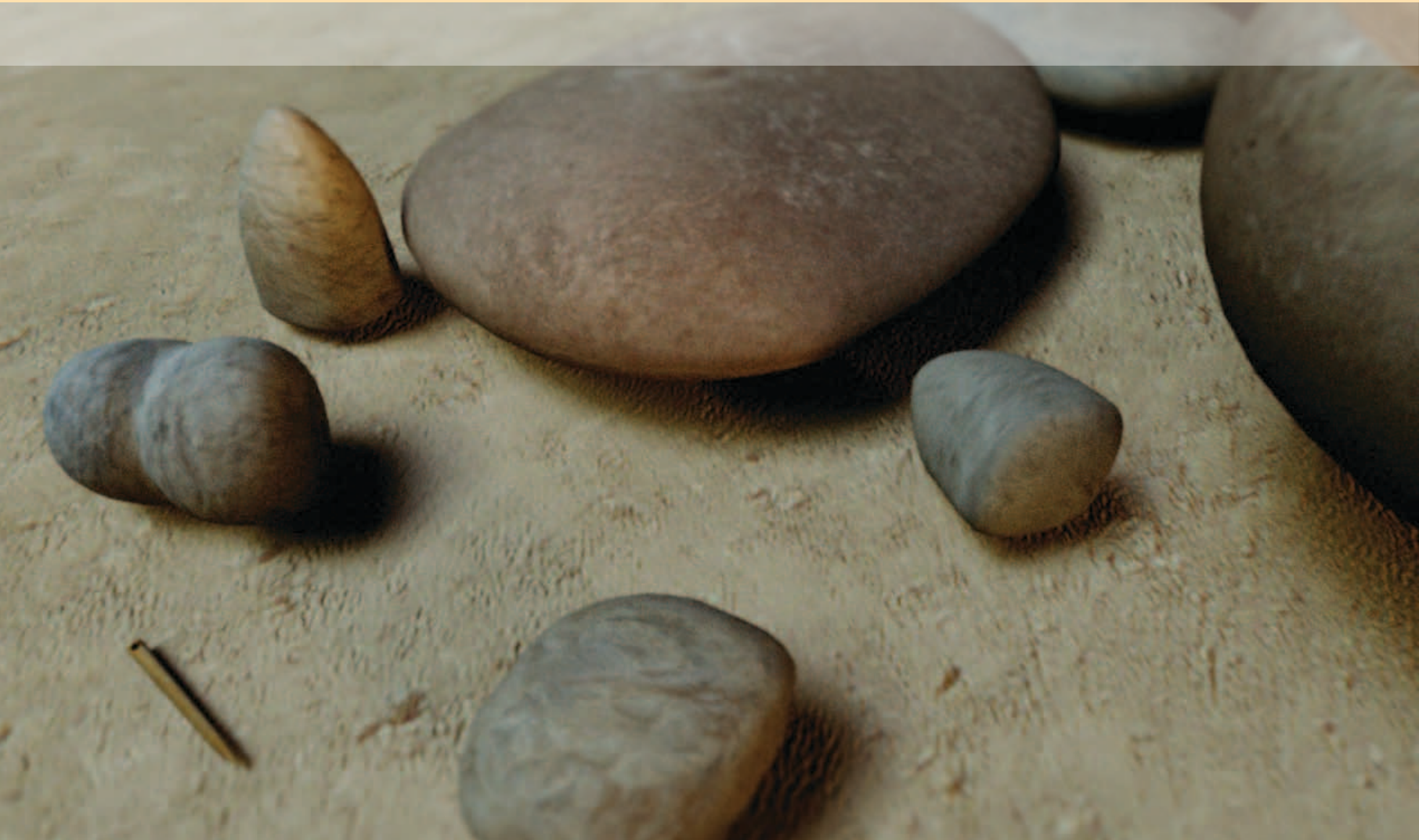
- **Axes, adzes & chisles**
Πέλεκεις, αξίνες και σμίλες
- **Pestles, mortars and cupped stones**
Τριπτήρες, γουδιά και κολλες πέτρες
- **Querns and grinding stones**
Τριβεία και μυλόλιθοι
- **Other artefacts**
Άλλα ευρήματα
- **Hammerstones**
Σφυρόλιθοι
- **Shell and bone artefacts**
Αντικείμενα από κοχύλι και οστό

- **Liquid storage vessels**
Σκεύη για την αποθήκευση υγρών
- **Dry storage vessels**
Σκεύη για την αποθήκευση στερεών
- **Serving vessels**
Σκεύη σερβιρίσματος

Conical stones, a waisted stone and a bone needle. Κωνικοί λίθοι, σμιλεμένη πέτρα και οστένη βελόνα. ▶

The body of an infant was found within the house, but we don't know the circumstances of the child's death. Ο σκελετός ενός μικρού παιδιού βρέθηκε μέσα στο σπίτι αλλά δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τις συνθήκες του θανάτου του παιδιού.

▲ Ground stone tools, including grain grinding implements, a stone mortar and a pierced stone. Λίθινα εργαλεία για το άλεσμα σιτηρών, γουδί και διάτρητος λίθος.

The houses archaeologists excavate have usually been deliberately abandoned by the people who lived there, who therefore took their useable goods with them. Roofs and walls have collapsed and it is often difficult to interpret how the original building may have appeared, and how the space would have been used for different activities. We are fortunate that during the Chalcolithic on Cyprus, people left many of their possessions behind upon abandonment, closing off the house with a rich array of tools, containers and other objects left in place. Reasons for this may have been connected with the ritual abandonment of the house upon the death of its owner, or for other a variety of other motives important to Chalcolithic communities but difficult for us to understand today.

Συνήθως τα σπίτια που αποκαλύπτει η αρχαιολογική σκαπάνη είχαν κάποια στιγμή στο μακρινό παρελθόν εγκαταλειφθεί από τους κατοίκους τους, οι οποίοι έπαιρναν μαζί τους και όλα τα χρηστικά τους αντικείμενα. Με τις στέγες και τους τοίχους να έχουν καταρρέσει είναι συχνά δύσκολο να φανταστεί κανείς πώς μπορεί να έμοιαζε το κτίριο αρχικά και πώς μπορεί να χρησιμοποιείτο ο χώρος για διάφορες δραστηριότητες. Ευτυχώς, όμως, κατά τη διάρκεια της Χαλκολιθικής εποχής στην Κύπρο οι άνθρωποι φεύγοντας άφηναν πίσω τους πολλά από τα υπάρχοντά τους, σφραγίζοντας έτσι μέσα στα σπίτια μια πλούσια συλλογή εργαλείων, δοχείων και άλλων αντικειμένων. Ίσως να το έκαναν αυτό στο πλαίσιο μιας τελετουργίας που σχετιζόταν με την εγκατάλειψη του σπιτιού μετά τον θάνατο του ιδιοκτήτη ή για πολλούς άλλους λόγους, τους οποίους θεωρούσαν σημαντικούς οι κοινότητες της Χαλκολιθικής, που όμως είναι δύσκολο για μας να κατανοήσουμε σήμερα .

Living in the Late Chalcolithic

Η ζωή στην Ύστερη Χαλκολιθική εποχή

What can the objects in the Pithos House tell us about Late Chalcolithic life?

The Pithos House was destroyed by fire (accidentally or intentionally), leaving traces of wooden beams and roofing material as well as a uniquely rich assemblage of around 280 artefacts preserved on the floor, providing a great deal of evidence for daily life. In addition to the pottery, the fire also left evidence of the different activities undertaken by the people using the roundhouse. These include making bone and stone tools, and food and liquid preparation and consumption. Particularly frequent are ground stone tools such as axes, chisels and stones for grinding grain. One stone installation is possibly the earliest known olive press on the island. The fierceness of the fire that destroyed the house suggests that many of the storage vessels may have contained olive oil. The most poignant find was the skeletal remains of an infant found within the debris of the building but we don't know the circumstances of the child's death.

Other less obviously functional finds in the collapse from the house include rare and exotic blue faience beads, evidence for some of the earliest copper working on the island, large triton sea shells, and numbers of small stones shaped into cones. The function of these remains mysterious but they may have been tokens for exchange. One has a geometric design engraved into the base and it may have functioned as a stamp seal, suggesting a possible administrative or symbolic function. This is one of only two examples of this type known from the Late Chalcolithic. There is no doubt that the Pithos House was a building of a special nature, perhaps providing evidence for privileged access to resources by some sectors of society.

▲ A deer antler haft, originally used as a handle for a stone adze or axe head.
Κέρατο ελαφιού το οποίο χρησιμοποιείτο ως λαβή λίθινης αξίνας ή πελέκews.

Want to know more?

Many of the finds from Kissonerga-Mosfilia are on display in the Paphos District Museum. The House Bowl and its contents, along with many of the spectacular finds from Kissonerga-Mosfilia and other prehistoric sites can be seen in the Cyprus Museum, Lefkosia.

A colour booklet giving more information on Kissonerga-Mosfilia and the neighbouring site of Lemba-Lakkous is available locally for sale from the Kissonerga Community Council office, Lemba Pottery in Lemba Village and the Paphos District Museum, as well as museums and book shops around Cyprus.

These posters can be found online linked to the websites of the Manchester Museum, the British Museum and the Archaeology department of the University of Edinburgh.

Progress on the current excavations at Bronze Age Kissonerga-Skalia can be viewed at <http://digcypruskissonerga.wordpress.com/>

▲ A hollow stone probably used as an olive oil press, and later as a pot stand.
Πέτρα με κοιλότητα η οποία πιθανότατα χρησιμοποιήθηκε ως πιεστήριο ελιάς για την παραγωγή ελαιόλαδου και αργότερα ως βάση για τη στερέωση αγγείου.

A cache of ground stone axes and adzes and other tools.
Πέλεκεις, αξίνες και άλλα λίθινα εργαλεία εναποτεθειμένα σε κρύπτη.

Building the physical and virtual Pithos House

The building you are standing in was constructed during 2010 by Dr Paul Croft, with help from archaeology undergraduates from around the world, volunteers from the Paphos area, particularly the members of the Paphos U3A, and the children of Kissonerga village.

The computer modelling and rendering was executed by Matthew Dalton using Autodesk 3d Studio Max software, with additional ceramic modelling making use of McNeel Rhinoceros 3d, software particularly suited to the modelling of curved surfaces. Photorealistic textures for architectural and artefactual models were created using Adobe Photoshop CS4, derived from high resolution digital photographs of actual archaeological objects taken in the Paphos District Museum.

Θέλετε να μάθετε περισσότερα;

Πολλά από τα ευρήματα από την θέση Κισσόνεργα-Μοσφιλία εκτίθενται στο Επαρχιακό Αρχαιολογικό Μουσείο Πάφου. Το Οικιάμορφο Αγγείο και το περιεχόμενό του, όπως και πολλά από τα εντυπωσιακά ευρήματα από την Κισσόνεργα-Μοσφιλία και άλλους προϊστορικούς αρχαιολογικούς χώρους, μπορείτε να τα θαυμάσετε στο Κυπριακό Μουσείο στην Λευκωσία.

Ο έγχρωμος ενημερωτικός οδηγός με περισσότερες πληροφορίες για την θέση Κισσόνεργα-Μοσφιλία, καθώς και για τον γετονικό χώρο στην θέση Λέμπα-Λακκούς, διατίθεται προς πώληση στο Κοινοτικό Συμβούλιο Κισσόνεργας, στο κατάστημα κεραμικών Lemba Pottery στην Λέμπα, στο Επαρχιακό Αρχαιολογικό Μουσείο Πάφου καθώς και σε άλλα μουσεία και βιβλιοπωλεία ανά την Κύπρο.

Τί μαρτυρούν τα ευρήματα στο “Σπίτι με τους Πίθους” για την ζωή στην Ύστερη Χαλκολιθική εποχή;

Το “Σπίτι με τους Πίθους” καταστράφηκε από πυρκαγιά (η οποία προκλήθηκε είτε από ατύχημα είτε σκόπιμα) αφήνοντας κατάλοιπα ξύλινων δοκών και υλικού στέγης, όπως και μια μοναδικά πλούσια συλλογή περίπου 280 τεχνουργημάτων που παρέμειναν συντηρημένα στο πάτωμα προσφέροντάς μας έτσι σπουδαία στοιχεία για την καθημερινή ζωή της εποχής. Εκτός από τα κεραμικά είδη, διασώθηκαν από τη φωτιά και ενδείξεις διαφόρων δραστηριοτήτων των κατοίκων του σπιτιού σχετιζόμενες με την κατασκευή οστέινων και λίθινων εργαλείων και με την παρασκευή και κατανάλωση φαγητού και ποτού. Ιδιαίτερα πολυάριθμα είναι λίθινα εργαλεία όπως πέλεκεις, σμίλες και λίθοι για το άλεσμα σιτηρών. Μία από τις λίθινες εγκαταστάσεις ίσως να είναι το αρχαιότερο γνωστό ελαιοτριβείο στο νησί. Από την έκταση και την καταστροφική μανία της πυρκαγιάς συμπεραίνουμε ότι πολλά από τα αποθηκευτικά δοχεία ίσως να περιείχαν ελαιόλαδο. Το πιο συγκινητικό εύρημα είναι ο σκελετός ενός μικρού παιδιού, που βρέθηκε στα χαλάσματα του κτιρίου. Οι συνθήκες του θανάτου του παιδιού δεν είναι γνωστές.

Άλλα ευρήματα, η χρήση των οποίων είναι λιγότερο προφανής, περιλαμβάνουν μερικές από τις αρχαιότερες ενδείξεις επεξεργασίας χαλκού στο νησί όπως και σπάνιες, εξωτικές χάντρες από φαγιεντανή, μεγάλα κοχύλια τρίτωνες και μικρές πέτρες σμιλεμένες σε σχήμα κώνου. Η λειτουργία αυτών των αντικειμένων παραμένει αινιγματική, αλλά ίσως να χρησιμοποιούντο ως συμβολικά τεκμήρια ανταλλαγών. Μία από τις πέτρες φέρει γεωμετρική εγχάραξη στη βάση της και ίσως να χρησιμοποιείτο ως σφραγίδα για διοικητικούς ή άλλους συμβολικούς σκοπούς. Στην Ύστερη Χαλκολιθική έχει βρεθεί ένα μόνο ακόμη παρόμοιο αντικείμενο αυτού του τύπου. Χωρίς αμφιβολία το “Σπίτι με τους Πίθους” ήταν ιδιαίτερο κτίριο και ίσως να μαρτυρεί ότι κάποια τμήματα του πληθυσμού είχαν προνομακή πρόσβαση στους πόρους της κοινότητας.

▲ An enigmatic painted stone and a conical stone.
Αινιγματική πέτρα με ίχνη βαφής και πέτρα σμιλεμένη σε σχήμα κώνου.

▲ An engraved conical stone perhaps used as a stamp seal.
Κωνική πέτρα με εγχάραξη, η οποία ίσως να χρησίμευε ως σφραγίδα.

Triton shells found near the wall of the house.
Κοχύλια τρίτωνες που βρέθηκαν κοντά στον τοίχο του σπιτιού.

Acknowledgements

The Kissonerga-Mosfilia roundhouse replication project has been a joint venture between the Lemba Archaeological Research Centre, the University of Edinburgh, the University of Manchester, the Manchester Museum and The British Museum. It was funded by the Department of Antiquities of Cyprus, The A.G. Leventis Foundation, The Kissonerga Community Council and the Archaeological Institute of America.

Ευχαριστίες

Η αναπαραγωγή της κυκλικής οικίας πραγματοποιήθηκε από κοινού από το Αρχαιολογικό Ερευνητικό Κέντρο Λέμπας, το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, το Πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ, το Μουσείο του Μάντσεστερ και το Βρετανικό Μουσείο. Χρηματοδοτήθηκε από το Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, το Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη, το Κοινοτικό Συμβούλιο Κισσόνεργας και το Αμερικανικό Ινστιτούτο Αρχαιολογίας.

Academic Publications

Peltenburg, E. *et al.* 1991 *Lemba Archaeological Project II.2.A. Ceremonial Area at Kissonerga*. Studies in Mediterranean Archaeology 70.3.

Peltenburg, E. *et al.* 1998 *Lemba Archaeological Project II.1A and 1B. Excavations at Kissonerga-Mosphilia* 1979–1992. Studies in Mediterranean Archaeology 70.2.

Peltenburg, E. *et al.* 2003 *Lemba Archaeological Project, Cyprus III.1. The Colonisation and Settlement of Cyprus. Investigations at Kissonerga-Mylouthkia, 1976–1996*. Studies in Mediterranean Archaeology 70.4.

Steel, L. 2004. *Cyprus Before History. From the Earliest Settlers to the End of the Bronze Age*. Duckworth.